

21. Yüzyılda Çocukları ve Gençleri Bekleyen Siber Riskler

Cyber Risks Awaiting Children and Young People in the 21st Century

© Seda Donat Bacioğlu¹

¹Trakya Üniversitesi, Edirne, Türkiye

ÖZ

Çağımızda bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişmesiyle birlikte dijital iletişim araçları olarak tanımlanan akıllı telefon, tablet, bilgisayar ve internet günlük yaşamımızın vazgeçilmezleri haline gelmiştir. Çocuk ve gençler, yetişkinlere kıyasla bu dijitalleşmeye daha çabuk uyum sağlayarak kullanım sıklığında yüksek bir seviyeye ulaşmışlardır. Dijitalleşme, çocuk ve gençlere öğrenme fırsatlarını genişletme, bilgiye ulaşma, kendilerini ifade etme, aile/arkadaşlıkla sosyal bağları devam ettirme için özgürleştirici bir yol sunarken, aynı zamanda dijital ortamın tehlikeli ve karanlık tarafıyla da karşı karşıya bırakmaktadır. Bu makale ile dijital uygulamaların çocuk ve gençler için ne tür riskler içerdiğini, bu uygulamalar üzerinden zorbalık ve mağduriyetle sonuçlanan siber risklerin neler olduğunu ve bu risklere maruz kalmanın ruh sağlığına etkilerini incelemek amaçlanmıştır. Makalenin ebeveynler, eğitimciler ve ruh sağlığı uzmanlarının farkındalıklarının artmasına; çocuk ve gençlerin ruh sağlığını koruyucu ve önleyici yaklaşımların geliştirilerek uygulanmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Çocuk, genç, dijitalleşme, siber riskler

ABSTRACT

Nowadays, with the rapid development of information and communication technologies, smart phones, tablets, computers and the Internet, which are defined as digital media tools, have become indispensable and essential tools in our daily life practices. Children and young people have adapted themselves to this digitalization period more quickly than adults, and perform a high level of frequency of use. While digitalization offers children and young people a liberating way to expand their learning opportunities, access information, express themselves, maintain social ties with family/friends, it also poses threats coming from the dangerous and dark side of the digital environment. With this article, it is aimed to examine the risks of digital applications for children and young people, what are the cyber risks that result in bullying and victimization, and the effects of exposure to these cyber risks on mental health. Raising the awareness of parents, educators and mental health professionals will contribute to develop and apply the protective and preventive mental health approaches for children and young people.

Keywords: Children, youth, digitalization, cyber risks

Giriş

İçinde bulunduğumuz yüzyılda, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte küresel seviyede internet kullanımının artması, sosyal medyanın giderek güçlenmesi, mobil cihazlara yaygın erişilebilirlik ve mobil uygulamalara duyulan ihtiyaçlar, yetişkinler kadar gençlerin teknoloji ekosistemini değiştirmiştir (Orben 2020, Paat ve Markham 2021). Bugün ulusal ve uluslararası birçok araştırmanın sonucu, çocuk ve gençlerin büyük çoğunluğunun akıllı telefon ve evde bir bilgisayar/tablet sahibi olduğunu, internete erişimleri olup günde birkaç saat çevrim içi olduklarını, neredeyse tamamının düzenli olarak sosyal ağları kullandığını ortaya koymaktadır (Anderson ve Jiang 2018, Joshi ve ark. 2019, Yaman ve ark. 2020). Dijitalleşme yaşı ile ilgili araştırmalar, çocukların 7 yaşından önce dijital araçlarla

tanıştıklarını, 9-16 yaş aralığında erişim ve kullanım düzeyinin % 95 civarında olduğu bildirmektedir (Turgut ve Kursun 2020). Çocuk ve ergenlerin ne amaçla dijital iletişim araçlarını kullandıkları ile ilgili araştırmalar ise; fotoğraf paylaşmak, oyun oynamak, eğlenmek/vakit geçirmek, iletişim kurmak ve bilgi edinmek için kullandıklarını tespit etmişlerdir (Günlü ve Ceyhan 2017, Bilgiz ve Peker 2020, Üstündağ 2020). Öte yandan, 18-29 yaşları arasındaki gençlerin, neredeyse tamamının akıllı telefon sahibi olmaları, internet ve sosyal ağ (örneğin; Facebook, Instagram gibi) kullanımları nedeniyle dijitalleşmenin en yaygın olduğu grupta yer aldıkları görülmektedir (Joshi ve ark. 2019). Çocukların erken yaşlarda dijital araçlara erişim sağlamaları, yaşla birlikte giderek kullanım sıklık ve sürelerinin artması, son bir yılda Covid-19 pandemisiyle birlikte erişim ve kullanımdaki mevcut oranların daha da artması başta ebeveynleri, eğitimcileri ve ruh sağlığı çalışanlarını kaygılandırmaktadır.

Yazışma Adresi/Address for Correspondence: Seda Donat Bacioğlu, Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Edirne

E-posta/E-mail: sedadonatbacioglu@trakya.edu.tr **Geliş tarihi/Received:** 14.03.2021 **Kabul tarihi/Accepted:** 17.06.2021

ORCID ID: 0000-0001-9901-0601

Pandemi döneminin istatistik raporları göstermektedir ki; küresel nüfusun neredeyse % 60'ına denk gelen yaklaşık 4,5 milyar kişi internet kullanmaktadır (We are Social 2020). We Are Social ve Hootsuite'in raporundaki 2020 Ocak ayı verilerine göre, 2019 Ocak ayından bu yana % 4'lük bir artışla Türkiye'de 62,7 milyon internet kullanıcısı ve 54 milyon sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Facebook, Youtube ve Whatsapp en çok kullanılan uygulamalar olarak yerini korurken, aylık 800 milyon aktif kullanıcısıyla Tik Tok videoları izlenme oranı en hızlı tırmanış gösteren sosyal medya platformu olarak yer almaktadır. Raporda, Türkiye 16-64 yaş arası grubun sosyal medyada geçirdiği süre açısından 46 ülke arasında 15'inci sırada yer almaktadır. Ulusal düzeyde, on altı yaşından daha küçük çocukların internete erişimine ve dijital iletişim araçları kullanımına ilişkin güncel veriler sınırlı olmakla birlikte, yapılan araştırmalar artış olduğuna işaret etmektedir (Cengiz Saltuk ve Erciyes 2020, Erol ve Erol 2020, Gökel, 2020). Örneğin; Yıldız ve Bektaş (2021)'in Covid-19 salgın sürecinde çocukların değişen boş zaman etkinlikleri ile ilgili ebeveyn görüşlerini inceledikleri çalışmada, çocukların genellikle tablet, telefonlar aracılığıyla sosyal medya hesaplarında gezindikleri, Youtube ve Netflix tarzı dijital platformlardan filmler seyrettikleri ve dijital oyunlar oynadıkları belirlenmiştir.

COVID-19'un yayılmasını engellemeye yönelik önlemler (örneğin, kısıtlılık, sosyal izolasyon ve ev karantinası) sosyal ve ekonomik sonuçların yanı sıra üzüntü, kaygı, korku, hayal kırıklığı, öfke, suçluluk, umutsuzluk, can sıkıntısı ve panik duygularıyla bireylerde stres, endişe ve depresyon düzeyini artırmıştır (Banerjee 2020, Islam ve ark. 2020). Kriz dönemleriyle başa çıkma stratejileri olarak bireyler, psikoaktif maddelere ve diğer pekiştirici davranışlara (örneğin, kumar, video oyunları, sosyal medya, pornografi izleme) genellikle stres ve endişeyi azaltmak ve/veya depresif ruh halini hafifletmek için başvurma eğiliminde olmaktadır. Bu süreçte, dijital teknolojilerin kullanımına başvurmak, bilgi akışını sağlamak, büyük insan gruplarının evden çalışmasına ve ders çalışmasına izin vermek, sosyal bağlılığı artırmak, büyük ölçüde ihtiyaç duyulan alışveriş, eğlence gibi ihtiyaçların temininde önemli hale gelmiştir. Çocuk ve gençler açısından bakıldığında ise; bu teknolojiler, öğrenme fırsatlarını genişletme, hızlı şekilde bilgiye ulaşma, kendilerini ifade etme, aile/arkadaşlıkla sosyal bağları devam ettirme için özgürleştirici bir yol sunarken (Borca ve ark. 2015), aynı zamanda dijital ortamın tehlikeli ve karanlık tarafıyla (örneğin, güvenli olmayan internet kullanımı) karşı karşıya bırakmaktadır (Cosma ve ark. 2020). Buradan yola çıkarak, bu makale ile dijital uygulamaların çocuk ve gençler için ne tür riskler içerdiğini, bu uygulamalar üzerinden zorbalık ve mağduriyetle sonuçlanan siber risklerin neler olduğunu ve bu risklere maruz kalmanın ruh sağlığına etkilerini incelemek amaçlanmıştır. Ruh sağlığı açısından, çocuk ve gençleri koruyucu ve önleyici neler yapılması gerektiği de ilgili literatür ışığında gözden geçirilerek ortaya koyulacaktır.

Sosyal Medya ve Riskleri

Sosyal ağ siteleri olarak da bilinen sosyal medya, genç neslin günlük yaşamının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bir sosyal ağ sitesinde hesap açmak için yaş sınırı 13 olarak belirlenmiş olsa

da, bu yaş sınırının altında kalan pek çok çocuğun sosyal medya hesabı açtığı da bilinen gerçekler arasındadır. Elmalı (2020)'nın, 816 lise öğrencisiyle yapmış olduğu çalışmanın bulguları, ergenlerin % 51.3'ünün eksik veya yanlış bilgiler vererek bir sosyal hesabı açtıklarını, % 33'ünün şifrelerini hiç değiştirmediklerini ya da birkaç yılda bir değiştirdiklerini, % 33'ünün tanımadığı kişilerden sosyal ağ hesaplarına gelen mesajları açtığını, %33.7'sinin ise sosyal ağ hesaplarını başka arkadaşları ile ortak kullandıklarını göstererek risk altında olduklarını göstermektedir. Sosyal medya, özellikle ergenlerin kimlik edinme sürecinde "ben kimim" sorusuna cevap araması yerine, "ben kim olmalıyım" algısını bireyde yerleştirmeyi hedefleyerek çevrim içi kimlikler ortaya çıkarmaktadır (Özdemir ve Yıldırım 2019). Çocuk ve gençlerin, sosyal medyayı benlik sunum aracı ve kimlik inşa alanı olarak kullanmaları da psiko-sosyal gelişimleri üzerinde etkilidir. Gerçekten uzak sanal kimlikler, ergenlik dönemindeki bir çocuğun kimlik karmaşası yaşamasına neden olabilir çünkü bu kimlik altında yapılan paylaşımlara gelen yorumlar ve beğeni sayıları, çevrim içi kimliğin her seferinde yeniden inşasına neden olmaktadır (Sütlüoğlu 2015). İlk ve ortaokul öğrencilerinin Facebook'taki benlik sunumlarının incelendiği bir araştırma, çocukların gerçek hayatta takdir edilen davranışları sergileme, kendini sevdirmeye veya sevilen özelliklerini ön plana çıkartmaya yönelik benlik sunumları yaptıklarını tespit etmiştir (Ardıç Çobaner 2018). Sosyal medyada kendilerine arzu edilen kimlik inşa etmek için benlik sunumlarına ciddi zaman ve emek harcayan çocuk ve ergenler için yaptıkları paylaşımlar ve ürettikleri içerikler, takipçiler üzerinde istenilen etkiyi bırakmadığında bu durum, olumsuz duygularla (örneğin, üzüntü, kaygı, değersizlik, kıskançlık, yalnızlık, hayal kırıklığı, öfke gibi) baş etmede güçlük, özgüven düşüklüğü, stres, yaşam doyumu ve benlik saygısının azalması, mutsuzluk ve depresyon ile sonuçlanabilir (Appel ve ark. 2016, Keleş ve ark. 2020). Kısacası, sınırlı öz düzenleme kapasiteleri ve akran baskısına karşı savunmasızlıkları nedeniyle çocuk ve ergenler, sosyal medya kullanımının potansiyel olarak olumsuz etkilerinden kaçamayabilirler ve buna bağlı olarak ruhsal bozukluk geliştirme riski daha yüksektir (Keleş ve ark. 2020).

Öte yandan sosyal medyanın bilinen "arkadaşlık" kelimesinin anlamını ve dinamiklerini yeniden şekillendirerek insan etkileşimlerini tanımlayan önemli sosyal normların ve fiziksel mesafenin bozulmasına yol açtığını söylemek mümkündür (Hoffmeister 2014). Sosyal alanda, yabancıların ve tanıdıkların artık "arkadaşlar" olarak aynı kategoride ekli olması, çocukların ve ergenlerin sanal ortamda yabancılarla tanışması ve tanışılan bu yabancıların akranı olmaması riskini beraberinde getirmektedir (Subrahmanyam ve Greenfield 2008). Nitekim Amerika'da 17 yıl önce gerçekleşen bir olay sosyal medyada "arkadaş" olan birinden gelebilecek tehlikeyi bütün ürkütücülüğüyle ortaya koymaktadır. 13 yaşında internette tanıştığı bir yabancı tarafından kaçırılarak günlerce alıkonulduktan sonra kurtarılan bir tecavüz kurbanı olan Alicia Kozakiewicz şöyle diyor (Toker 2021): "*Sokakta karşılaştığım yabancı ile internette tanıştığım yabancı aynı değil. İnternette tanıştığım yabancıyla bir müddet konuştuktan sonra onu tanıdığımı sanıyorsun ve sana bir yabancı gibi gelmiyor. Bırakın bir yabancı olduğunu ne kadar çok ortak yönümüz olduğunu*

düşünüyordum.” Ülkemizde de, çocukların cinsel saldırıya uğradığı dava karar dosyalarında, “kendisini eniştesinin arkadaşı olarak tanıtır Facebook’ta arkadaş olduğu kişi tarafından”, “internette tanıştığı arkadaş ile ailesinin haberi olmadan başka bir şehirde buluşma sonucu” cinsel istismar bildirilmektedir (Cihan ve Yıldız 2020). Görüldüğü üzere, sanal ortamda sahte hesap ve profiller açan istismarcılar çocukları manipüle ederek istismara maruz bırakabilmektedirler. Çevrim içi istismarda istismarcının, sahte kimlikle kendini tanıtmaması, gerçek kimliğini gizlemesi ve mağdur çocuk ile yüz yüze iletişim halinde olmaması, istismarcıların öz güvenini artırarak, daha rahat hareket etmesine neden olabilmektedir (Çalışkan 2019). Çocuk ve ergenler de, dijital suçların yükselişinin ortasında sosyal medyanın gerçek hayattaki yaygın etkisinin farkında olmayarak riskli çevrim içi davranışlar sergileyebilirler. Örneğin; kişisel iletişim bilgilerini yayınlamak ve konum bilgilerini sürekli güncellemek, kişisel güvenliği tehlikeye atabilir ve takipçilerden/suçlulardan istenmeyen temas riskini artırabilir (Henley 2013).

Günümüzde eğitim kurumları da öğrencilerin ilgisini çekmek, bağlantı kurmak, profesyonel ağlar kurmak ve çevrim içi öğrenmeyi giderek daha popüler bir yöntem haline getirmek üzere sosyal medyaya entegre olmuştur (Greenhow ve Lewin 2016). Ancak sosyal medyanın sunduğu bu olanaklar bedelsiz değildir, dijital medyanın aşırı kullanımının uyku sorunları, izolasyon, obezite, madde kullanımı, intihar düşünceleri, anksiyete ve depresyon, sosyal ve akademik yaşamda uyumsuzluk gibi pek çok sorunlara yol açtığı araştırmalarla ortaya konmuştur (Charles 2019, Keleş ve ark. 2020). İstihdam açısından bakıldığında da, çoğu işverenler artık işe alımlarda başvuran hakkında bilgi edinmek üzere sosyal medya hesaplarını taramakta ve belirli içerikleri (örneğin; ayrımcı yorumlar, kışkırtıcı fotoğraflar, suç, madde bağımlılığı, hakaret, zayıf iletişim ve yazma becerileri gibi) kamuya açık olarak yayımlayan başvuranları işe almamayı tercih etmede kullanabilmektedirler (Roth ve ark. 2016).

Dijital Oyunlar ve Video Paylaşım Uygulamaları ve Riskleri

Çocuk ve gençlerin, sosyal medyadan sonra en çok kullandıkları dijital uygulamalar arasında oyunlar ve video paylaşım uygulamaları (örneğin; Youtube, TikTok gibi) gelmektedir (Yıldız ve Bektaş 2021). Çocuklarda video oyun kullanımını anlamaya yönelik nörobiyolojik yaklaşımlar, video oyunlarının dopamin (bağımlılıkla ilgili bir haz transmitteri) salgılanmasına neden olduğu ve ödül daha hızlı verildiğinde daha yüksek miktarda dopamin ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir (Schleifer 2018). Çocuklar için video oyunlarının çekiciliği, dopamin «hücumu» için akıllıca tasarlanmış bir ödül sisteminden daha fazlası olan, çocukların temel psikolojik ihtiyaçlarını karşılama girişimi olarak da görülebilir. Öz Belirleme Motivasyon Teorisi, insan motivasyonunu yönlendiren üç temel psikolojik ihtiyacı tanımlar: (1) yeterlik (bir şeyde iyi olma deneyimi), (2) özerklik (seçim ve kontrol duygusu) ve (3) ilişki (başkalarıyla bağlantı ve aidiyet duygusu) (Cihangir-Çankaya 2009). Çocuklar, gelişim özellikleri gereği bu üç ihtiyacı düzenli olarak karşılama konusunda zorluk yaşayabilirler. Yeterlilik açısından, bazı çocuklar özellikle daha

genel becerilerde (örneğin, akademik beceri gibi) iyi olmayabilir; yetişkin otoriteye tabii olduğundan çok az özerkliğe sahiptirler ve özellikle ergenlik döneminde ait olma veya uyum sağlama konusunda güçlük yaşayabilirler (Schleifer 2018). Dijital oyun dünyasının, çocuklara ve ergenlere yeni bir konfor alanı açarak motivasyon sağladığı söylenebilir. Örneğin; Minecraft dünyası, yalnızca bir dünyanın keşfedilmesine değil, elde edilen özerklikle o dünyanın yaratılmasına da izin verir ve yaratılmış yapılar daha ayrıntılı hale geldikçe yeterlilik derinleşir. Çocuklar oyun içinde benzer fikirlere sahip diğer oyuncularla bağlantı kurmakla kalmaz, aynı zamanda ortak hedefler ve bu hedeflere birlikte ulaşmak için karşılıklı bağlılık ve sorumluluk içeren gruplar oluşturabilirler. Bu gruplarla oyun ortamının ötesine geçebilir ve sosyal medyada, grup sohbet uygulamalarında buluşmaya devam edebilirler. Bu dinamik, kendilerini dışlanmış hissedebilecek çocuklara da uyum sağlama fırsatı sunar (Schleifer 2018). Ancak her seferinde “biraz daha”, “bir tur daha” şeklinde tekrarlanan düşünceler, giderek sorun olmaya başlayarak ebeveynler ve çocuklar arasında çatışmalara neden olur. Bazı durumlarda, çocuklar sadece itaatsiz ve saygısız olmakla kalmayıp, bu ödülleri daha fazla aradıkları ve ebeveynlerini engel olarak gördükleri için saldırgan olabilirler (Anderson ve Bushman 2009, Sussman ve ark. 2018).

Dijital oyunların ne tür riskler içerdiğini inceleyen çalışmalar, şiddet içerikli oyunların, şiddeti başarı ölçütü olarak gösterdiği (öldürülen karakter sayısına göre puan alma gibi), çocukların bu oyunlarda öldüren rolünü üstlenerek şiddete karşı duyarsızlaştırıldığını, bunun dışında kanuna karşı gelmenin ve silahla ödüllendirilmenin, kadın karakterlere karşı şiddet ve kaba davranışlarının yüceltildiğine vurgu yapmaktadırlar Şiddetin yanı sıra oyunlarda, kılık-kıyafet ve imgeler üzerinden cinsellik algısı, madde kullanımı, argo ve küfür kullanımının normalleştirilmesi de yine riskler arasındadır (Okkay 2019). Kontrolsüz oynanan şiddet içerikli dijital oyunlar öfke kontrolünde bozulmalara neden olarak ruh sağlığını tehdit etmektedir (Irmak ve Erdoğan 2016). Şiddet içeren dijital oyunlar artan saldırgan davranış; saldırgan biliş, saldırgan etki, azalan empati ve sosyal davranış için bir risk faktörüdür (Göldağ 2019). Toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirmeye yönelik oyun tasarımları (örneğin; erkek oyunları-kız oyunları) ise, oyun karakterleri aracılığıyla toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirerek, ideal vücut algıları üretmektedirler. Üretilen bu sahte değer yargıları ile çocukların beslenme düzenleri ve sporla ilişkileri olumsuz yönde etkilenirken, üretilen bu yapay algı ve cinsiyet kalıpları ile çocuklar özgüven sorunları yaşamaktadırlar (Aytekin 2017). Çocuk ve ergenler için en büyük tehlikeyi yasal olarak oynanmayan ve satışı olmayan, e-postayla paylaşılan linkler ya da Whatsapp gibi uygulamalardan gelen linklerle yüklenen oyunlar (örneğin; mavi balina, momo gibi) oluşturmaktadır. Bu tür oyunlar ya da videolar, uygulamalar aracılığıyla kullanıcılarıyla görüşebilmekte ve mesajlaşabilmektedir. Şiddet içeriklerine sahip olmasının yanı sıra aşamalı meydan okuma veya görevler ile kullanıcılarını intihara sürükleyebilmektedirler (Yücel 2019).

Dijital oyunlardaki oyun içi satın alma ve reklamlar ve anlık sohbet odaları siber zorbalık eylemleri için uygun ortamlardır (Aytekin 2017). Rekabetçi spor karşılaşmaları düzenleyen oyunlar, oyunlarda hile yapmak, interaktif canlı yayınlarda yapılan

çekilişler, ganimet kutuları açmak, karakteri güçlendirmek/ giydirmek/donatmak ve sonrada bahis yoluyla satmak “kumarla zenginleştirilmiş para kazanma” olarak tasvir edilen riskler arasında yer almaktadır (Abarbanel ve Johnson 2020, Macey ve Hamari 2019). Dijital oyunların içindeki bu uygulamalar, çocuk ve gençleri daha fazla ekran karşısında tutmaya yarayacak aksiyonlarla bağımlılık davranışlarının gelişmesine etki etmektedir. Dijital oyun kullanımı arttıkça pasif bir yaşam tarzını benimsemiş, obezite gibi birtakım sağlık sorunları yaşayan, sosyal ilişkileri zayıf, içine kapanık, öz güveni düşük, bireysel ve sosyal ihtiyaç ve ödevlerini yerine getiremeyen dijital oyun bağımlısı çocukların sayısı her geçen gün artmaktadır (Hazar, Namli ve Demir 2017).

Dijital oyunlar kadar video paylaşım uygulamaları da son zamanlarda çocuk ve gençlerin ilgi odağında yer almaktadır. Bunlardan en popüler olanı TikTok, yenilikçi ve hızlı hareket eden içerikleriyle dünya çapında genç izleyicilerin ilgisini çekmektedir. TikTok, çoğunlukla kısa dans, dudak senkronizasyonu, komedi ve yetenek videoları oluşturmak için kullanılmaktadır (Weimann ve Masri 2020). Görünüşte masum gibi duran video paylaşım platformunun, çocukların çıplak görüntüleri, çocuk avcılarını, aldatıcı algoritmalar, mahremiyet eksikliği ve gençlerin birbirlerine zorbalık ve tacizde bulunduğu bildirilen içeriğiyle ilgili rahatsız edici raporlara konu olduğu söylenmektedir (Cox 2018). Sıkı olmayan güvenliği ve kontrolü nedeniyle, pedofiller, küfür, suç, şiddet ve aşırılık için bir mıknaş haline gelmektedir (Weimann ve Masri 2020). Ayrıca, çocuklar ve gençler arasında çok hızlı yaygınlaşan “meydan okuma” videolarının insan sağlığına zarar verebileceği hatta ölümle sonuçlanabileceği endişesi ile sorumlu yetişkinler uyarılmaktadır. Şu an bu platformun mevcut araştırmalarla ruh sağlığına etkileri bilinmese de bu tür platformların çocuk ve gençler için bir tehlike ve risk oluşturduğu söylenebilir.

Dijital Uygulamalar Üzerinden Zorbalık ve Mağduriyet ile Sonuçlanan Siber Riskler

Çocuk ve gençler arasında en yaygın görülen çevrim içi riskli davranışların başında siber zorbalık gelmektedir. Birçok raporda zorbalığın ve mağduriyetin, zorbalık/mağduriyet her ikisinin de sosyal medya, sohbet odaları ve anlık/kısa mesajlaşma gibi dijital ortamlarda gerçekleştiğini göstermektedir (Baştürk-Akça ve Sayimer 2017, Anderson 2018). Siber zorbalık, mağdurları sindirmek, taciz etmek, zarar vermek ve üzme niyetiyle dijital teknolojilerin kullanımını kapsar (Paat ve Markham 2021). Geleneksel zorbalığın aksine, siber zorbalık farklı sosyal alanlar (örneğin; okul, aile), zaman, mekân ve/veya coğrafi sınırlarla sınırlanmaz (Wong-Lo ve ark. 2011). Araştırmalar, artan siber zorbalık olaylarının nedenlerini çevresel faktörler (örneğin; medyadaki şiddete maruz kalma, akran baskısı), kişisel faktörler (örneğin; sosyalleşme, aile yetiştirme) ve kişilik özellikleri (örneğin; ahlaki bozulma, dürtüsellik, narsisizm) ile açıklamaktadırlar (Kowalski ve ark. 2014, Tzani-Pepelasi ve ark. 2018). Bununla birlikte, siber zorbalığın, suç, madde kullanımı, saldırganlık (Nixon 2014) ve psikososyal uyumsuzluk, psikiyatrik bozukluklar, antisosyal davranışlar, intihar düşüncesi, kendine

zarar verme, anksiyete, depresyon ve azalmış yaşam doyumunu dahil olmak üzere ruh sağlığı üzerinde geniş kapsamlı etkileri bulunmaktadır (Quintana-Orts ve ark. 2020, Skilbred-Fjeld ve ark. 2020).

Siber zorbalık ile çok benzeşen siber nefret, cinsel yönelim, engellilik, etnik köken, din, göçmenlik veya diğer grup özelliklerine göre kişilere yönelik saldırgan, aşağılayıcı veya tehdit edici metinler veya konuşmalar, videolar ve resimler olarak tanımlanmaktadır. (Wachs ve Wright 2021). İki kavram arasındaki fark, siber zorbalık tekrarlayıcı şekilde bir kişiye zarar vermek iken siber nefret, farklı sosyal gruplar hakkındaki önyargılı görüşlere dayanmaktadır ve tekrarlayıcı olması gerekmez (Slonje ve Smith 2008). Son yıllarda birçok toplumda artan kutuplaşma ve radikalleşme ile birlikte siber nefret tüm dünyadaki ergenler arasında giderek küresel bir fenomen olma yolunda ilerlemektedir (Machackova ve ark. 2020). Oğuz (2018), çocukların nefret söylemleri ile en çok karşılaştığı ortamlar arasında sosyal medya mecraları ve YouTube bulunduğunu bildirmiştir. Örneğin; paylaşılan içeriklerin veya videoların altına yazılan yorumlar bu anlamda dikkat çekmektedir. Çocuklara ait YouTube hesaplarının altına yazılan nefret içerikli, küfür, aşağılama, küçük düşürme, hor görme gibi söylemler nedeniyle YouTube’ün 7,8 milyon videoyu kaldırdığı bilinmektedir (Oğuz 2018). Bununla birlikte, siber nefret tüccarları, çevrim içi müzik, video, oyun, ödev gibi siteleri ve ağları kullanarak çocuklara ve gençlere bilinçaltı düzeyde habersizce zararlı materyaller sunabilmektedir (Tynes 2006).

Taciz ve taciz edici siber zorbalık davranışları için uygun bir ortam sağlayan dijital uygulamalar, ergenler ve gençlerin akranlarla sosyal etkileşimlerine, flört ilişkilerinin geliştirilmesi ve sürdürülmesine önemli değişiklikler getirmiştir (Baker ve Carreño 2016). Dijital flört kötüye kullanımı, siber mağduriyet, çevrim içi flört tacizi veya siber partner istismarı olarak da adlandırılan siber flört şiddeti, bir flört partnerini bağlanma kaygısı, öfke, kıskançlık ve diğer olumsuz duygular nedeniyle çevrim içi gözetleme, kontrol etme, zorlama, taciz etme ve/veya takip etme davranışları olarak kavramsallaştırılmaktadır. (Brown ve Hegarty 2018). Siber flört şiddeti davranışlarına örnek olarak, bunlarla sınırlı olmamak üzere, partnere tehdit mesajları göndermek, partneri çevrim içi takip etmek, bir partnerin hesabını sürekli kontrol etmek, çevrim içi bir hesaba/telefona şifre talep etmek gibi çeşitli gözetim biçimleri uygulamak ve partnerin çevrim içi etkileşimlerini izlemek sayılabilir (Baker ve Carreño 2016). Sosyal medyada herkese açık video, resim paylaşmanın siber flört mağduriyetini artırdığına dair kanıtlar vardır. Rıza dışı paylaşım yapan bazı gençlerin motivasyonlarının genellikle eğlence ve şaka olduğu, bir sorun olarak düşünmediği, bazı mağdurlarda da bu durumun intikam duygularına ve strese neden olduğu da bildirilmektedir (Walker ve ark. 2019). Literatürde, siber flört şiddetinde cinsiyet farklılıklarına dair farklı kanıtlar mevcuttur. Bazı çalışmalar, her iki cinsiyetin çift yönlü (erkek veya kadın) bu tür davranışlara katıldığını bildirirken (Semenza 2019, Zweig ve ark. 2013), bazı çalışmalar da erkeklerin genellikle kadın partnerlere kıyasla daha yüksek oranda siber ortamda cinsel kötüye kullanım yaptıkları bildirmektedir (Zweig ve ark. 2013). Mevcut kanıtlar, toplumsal

cinsiyet rollerine ilişkin inançları onaylamanın, kadınları cinsel nesnelere tasvir eden ve erkekleri birincil saldırganlar olarak gören katı cinsiyet senaryolarını içselleştirmenin, siber flört kötüye kullanımı için doğal riskler olduğunu varsaymaktadır (Reed ve ark. 2018). Çevrim dışı ve çevrim içi flört şiddeti birbirini izlemekte, şiddet kolaylıkla gerçek dünyadan sanal dünyaya geçebilmektedir (Cava ve ark. 2020). Siber flört şiddetinin sonuçları, ergenler ve genç yetişkinlerde daha yüksek düzeyde depresyon, anksiyete, ikili uyumsuzluk, düşük benlik saygısı ve psikolojik stres ile ilişkilendirilmiştir (Borrajo ve Gámez-Guadix 2016, Hancock Keast ve Ellis, 2017).

Son zamanlarda, gençlerin bir partner edinme ve cinselliklerini keşfetmek üzere “siber romantizm” adı altında çevrim içi flört uygulamalarına çok sık yöneldikleri dikkati çekmektedir. Sosyal damgalamanın az olması, ücretsiz veya düşük maliyetli randevu uygulamalarının bulunması nedeniyle bir partnerle tanışmak ve randevu ayarlamak için etkili bir yol olduğuna inanılan bir flört etme biçimidir (Vogels 2020). Bu tür uygulamaların, 18 yaşın altındakilerin kullanımlarına karşı açık kuralları olmasına rağmen, ergenler de arkadaş edinmek ve romantik ilişkilere başlamak için kullanılmaktadırlar (Lykens ve ark. 2019). Bilgisayar ortamının değişiklik yapma olanağı tanınması, kullanıcılarına profilini geliştirme, kusurlarını gizleme ve olumlu bir izlenim bırakma fırsatları vermesi de kullanımını tercih etme nedenleri arasında yer almaktadır. Bu tür uygulamalarının kullanılmasının cinsel yolla bulaşan hastalıklara ve olumsuz duygusal sonuçlara (örneğin, depresyon, anksiyete) yol açabileceğine dair kanıtlar vardır (Francisco Luz Nunes Queiroz ve ark. 2017). Çevrim içi flört etmenin tehlikeleri arasında aldatılma, seks ticaretine çekilme, siber zorbalığa uğrama, ayrımcılık, taciz, zarar verme ve kaba yorumlar veya saldırgan resimlerle bombardımana tutulma sayılabilir (Lauckner ve ark. 2019). Ayrıca, en büyük risklerden birisi de kedi balıkçılığına (catfishing) maruz kalıp mağduriyet yaşamaktır. Yaygın olarak, birini romantik bir ilişkiye ikna etmek amacıyla sahte bir profil uyduran kişilere atıfta bulunmak için kullanılan Catfish, yapımcısı Nev Schulman’ın MTV’deki programının adından ilham alınan bir terimdir (Berman ve Deutsch, 2010). Hikâyesi kısaca şöyledir: “Yaklaşık bir yıl boyunca gerçekte var olmayan Megan adında bir kadınla çevrim içi aşk yaşayan 24 yaşındaki Nev, Megan ile tanışmak için Colorado’dan Michigan’a gittiğinde Angela adında 40 yaşında evli ve iki çocuklu bir kadınla karşılaşmıştır. Nev, geçmişte yaşadığı bu deneyimini 2010 yılında Catfish adında bir belgesel haline getirdikten sonra aynı isimle MTV’de program yapmaktadır” (Ekim 8, 2010). Bu tür avcılık can sıkıntısı, yalnızlık, güvensizlik veya intikamdan yola çıkarak düzenlenebilir ve/veya dolandırıcılık olarak finansal istismarı içerebilir (Vanman 2018). Mosley ve arkadaşları (2020), 18-25 yaş gençlerle yaptıkları çalışma, gençlerin kedi balıkçılığı korkusuna rağmen çevrim içi buluşma ve flört etme uygulamalarını kullandıklarını bildirmiştir. Gençlerin, bilişsel olgunlaşma ve yaşam deneyimi yetersizlikleri nedeniyle avlanma riski daha yüksek olabilmektedir (Derzakarian 2017). Hayali ilişkiye duygusal olarak yatırım yapanların sonunda itibar kaybına, istihdam kaybına ve başkalarıyla kişisel ilişkilerinin tehlikeye düşmesine katlanmak zorunda kalmaları yıkıcı olabilmektedir (Koch 2017).

Çevrim içi flört ve sosyal ağ uygulamaları, sadece aşk dolandırıcılarının hedefi değil aynı zamanda masum tüketicileri sömüren dolandırıcılar ve diğer siber suçlular tarafından da hedef alınmaktadır (Ell 2017). Romantik dolandırıcılık bir yana, diğer “güven” dolandırıcılığı örneğin; burs dolandırıcılığı, iş ve eğitim dolandırıcılığı, yarışma dolandırıcılığı, oyunculuk ve modellik dolandırıcılığı, hepsi de kurbanlara büyük miktarda para yatırılırsa büyük geri dönüşler olacağı vaadiyle gerçekleşmektedir. Bu tür dolandırıcılar, kurbanlarını etkilemek için başarılı veya güzel bir kişinin çalınan fotoğraflarıyla (örneğin, çekici bir model, yurtdışında çalışan bir mühendis, savaşta görevli bir askeri personel gibi) karşı tarafa güven veren sahte bir profil oluştururlar (Shaari ve ark. 2019). Bazı senaryolarda ise; dolandırıcılar, kurbanlarından acil bir durumu (örneğin, yasal sorunlar, araba kazası, hastaneye kaldırılma, akrabaların cenazesi gibi) finanse etmek veya kurbanlarını ziyaret etmek (örneğin uçak bileti alma, seyahat masrafları gibi) için para istemeden önce güvenli bir romantik ilişki kuruyormuş gibi yaparlar (Jhaveri 2015). Dolandırıcılar, kurbanlar dolandırıldıklarını fark edene kadar parasal destek talep etmeye devam edebilirler (Paat ve Markham 2021).

Çevrim içi kimliklerle savunmasız kurbanlarına saldırmak için fırsat kollayan zorbalılar/istismarcılar, evinde kendi halinde olan çocuk ve gençlere çevrim içi ortamın anonimliğini kullanarak küresel boyutta her yerden erişerek zarar verebilirler (Peebles 2014). Örneğin; dijital suçlar kapsamında çocuk istismarı olarak değerlendirilen cinsel şantaj (görüntüye dayalı cinsel istismar), genellikle bir bilgisayar korsanı/saldırganın kurbandan şantaj yoluyla çevrim içi cinsel içerikli faaliyetler talep etmesi, pornografi üretimi ve/veya failin talebi karşılanmadığında kurbanın görüntülerinin kamuya açıklanması şantajıyla cinsel istismar etmesi olarak tanımlanmaktadır (O’Malley ve Holt 2020, Patchin ve Hinduja 2020). Cinsel şantaj, genellikle sosyal ağ siteleri (örneğin, Facebook, Instagram, Twitter), mesajlaşma uygulamaları (örneğin, Snapchat) ve görüntülü sohbetler (örneğin, Skype, Whatsapp) aracılığıyla gerçekleşir ancak failerin talebiyle eylemler (örneğin; soyunma), müstehcen resimler ve/veya videolar çevrim içi başka iletişim adreslerinden de yapılabilir. Uluslararası sınırların ötesinde, kurbanların ve failerin herhangi bir fiziksel bir etkileşimde bulunmadığı ve/veya failerin kimliğinin kurbanlar tarafından bilinmediği durumlarda olabilir (Wittes ve ark. 2016). Farklı şekillerde gerçekleşen rapor edilmiş birkaç örnekte, failer kurbanların bilgisayar sistemini veya elektronik cihazlarını etkili bir şekilde hackleyerek müstehcen görüntüler elde ettiğini, kurbanın çevrim içi faaliyetlerini izlediği ve/veya kurbanların bilgisi olmadan hacklenmiş bir web kamerası aracılığıyla rutin faaliyetlerine erişim sağladığı bildirilmiştir (Paat ve Mackham 2021). Kurbanlara (kadın veya erkek) itaatsizliklerinin sonuçları (yani utanç verici görüntüleri halka açık olarak yayınlamak ve/veya ailelerine, arkadaşlarına, bağlantılarına, işyerine veya pornografi sitelerine göndermek) sürekli olarak hatırlatılır (Finkelhor 2016). Mağdurlar üzerinde korku, çaresizlik, güvensizlik, kaygı, keder, utanç ve diğer travmatik etkilere neden olan bu suç eylemi ve psikolojik terörizm, duygusal olarak emici ve enerji tüketici

olabilir (Wittes ve ark. 2016). Çevrim içi istismar (grooming) edilmeye meyilli çocuklar ve gençler kolay bir av olarak algılanır ve bu tür davranışları suç olarak algılayamayabilir. Fail ve kurbanın birbirini tanıdığı durumlarda (örneğin, bir hayran, eski kız/erkek arkadaş olarak) cinsel şantaj; zorla uzlaşma, istenmeyen cinsel iyilikler, aşağılama veya intikam ile sonuçlanabilir (Wolak ve Finkelhor 2016). Ayrıca, reşit olmayan bireylerde, gizli/çıplak bir görüntü paylaşan akranını tehdit olarak da ortaya çıkabilir (Patchin ve Hinduja 2020). Mevcut kanıtlar, gençlerin siber güvenlik zafiyetleri örneğin; kişisel bilgileri çevrim içi yayınlama/paylaşma, yabancıları arkadaş olarak ekleme, güçlü parolalar veya iki aşamalı şifre doğrulama kullanmama dahil olmak üzere çevrim içi riskli davranışlarda bulunmaya eğilimli olduklarından failerin hedefi olma riskinin yüksek olduğunu göstermektedir (Henley 2013).

Cinsel içerikli çevrim içi riskler arasında flört etmek amacıyla cinsel içerikli mesajlaşma da bulunmaktadır. Önemli sayıda genç, dijital ortamda çıplak veya yarı çıplak resimler gönderdiklerini veya aldıklarını kabul etmektedir (Mori ve ark. 2020). Alıcılar ve gönderenler için, seks mesajlaşması eğlence, heyecan, bağlanma, savunmasızlık, utançtan rahatsızlığa kadar geniş bir yelpazede karışık duygular üretebilir (Drouin ve Landgraaf 2012). Cinsiyet farklılıkları açısından, erkeklerin, sosyal normlar tarafından kısıtlanan kadınlara kıyasla cinsel içerikli mesajlaşmayı daha olumlu algıladığı bilinmektedir (Springston 2017). Çoğu kişi, cinsel olarak yüklenen metin veya videolarının gizli kalmasını beklerken, müstehcen öğelerin başka alıcıların eline geçip geçmeyeceğinin bir garantisi yoktur. Bir çocuğun cinsel açıdan müstehcen herhangi bir görüntüsü çocuk pornografisi olarak kabul edildiğinden, cinsel mesajlaşmaya karışan reşit olmayan gençler yasal sonuçlarla karşılaşabilir (Macapagal ve ark. 2018). Bazen eski partnerler tarafından da intikam pornografisi amacıyla rıza dışı cinsel içerikli elektronik materyallerin (videolar, fotoğraflar ve sesler gibi) dağıtımı yapılmaktadır (Powell ve ark. 2019). Dijital paylaşımın kalıcı doğası nedeniyle, intikam pornografisi kurbanlar üzerinde ciddi sonuçlar doğurabilir. Birçok kurban, istenmeyen suçlamalar ve ölüm tehditleri aldıklarını; bazıları işsizlik, utanç, damgalanma, aşağılama ve başkalarının çıplak fotoğraflarını keşfetme korkusuyla karşı karşıya olduklarını bildirmişlerdir. Mağdurların ruh sağlığında bozulmalar, örneğin travma sonrası stres bozukluğu, depresyon, anksiyete, güven sorunları, madde kullanımı bu sonuçlar arasında sayılabilmektedir (Bates 2017, Mckinlay ve Lavis, 2020).

Sonuç ve Öneriler

Dijital teknolojilere ait uygulamaların sayısı ve kullanıcılarına sundukları imkanları artmaya devam ettikçe, genç neslin kullanımları da giderek artması beklendi bir durumdur. Bu çalışmada, dijital uygulamaların çocuk ve gençler için ne tür riskler içerdiği, bu uygulamalar üzerinden zorbalık ve mağduriyetle sonuçlanan siber risklerin neler olduğu ve bu risklere maruz kalmanın ruh sağlığına etkileri incelenmiştir. Sonuçları, dijital uygulamaları kullanmanın çocuk ve gençler için zorbalık ve mağduriyet ile sonuçlanabilecek tehlikelere ve risklere sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Toplum ruh sağlığını korumak

için çocuk ve gençlerden sorumlu tüm paydaşların (ebeveynler, öğretmenler, okullar, ruh sağlığı uzmanları ve politikacılar, kanun yapıcılar gibi) önleme ve müdahale etmede sorumlulukları vardır. Çocuk ve gençler için güvenli çevrim içi bir ortam oluşturmak üzere yapılabilecek çalışmalara ilişkin öneriler şöyle sıralanabilir:

Ebeveynler Yönelik Öneriler

Çevrim içi riskler hakkında ebeveynleri bilgilendirmek, çocuklarıyla ilgili nasıl doğru kararlar verileceğini öğretmek için ebeveynlerle birlikte çalışılmalıdır (Sabella ve ark. 2013). Okullar, öğretmenler, psikolojik danışmanlar, okullarda teknoloji atölyeleri düzenleyerek ebeveynlerin çevrim içi etkileşimlerle ilgili sosyal normlar/adetler, ebeveyn kontrolü, gizlilik ayarları, engelleme ve web kamerası güvenliği ile ilgili diğer birçok kritik konuda bilgi sahibi olmalarını sağlayabilirler (Wittes ve ark. 2016).

Ebeveynlere, mağduriyet ve istismar açığa çıktığında, çocuklarında utanç ve suçluluk duygusunu daha da artıran bir iletişim dili kullanmak yerine, sağlıklı iletişim becerilerini kullanarak çocuklarını “yargısız, sorgusuz sualsiz” dinlemeleri, travmadan kurtulmalarına ve dijital dünyaya yeniden güven duymalarına yardımcı etmeleri öğretilebilir (Wittes ve ark. 2016).

Okullara Yönelik Öneriler

Okulların 21. yüzyılda çocukların ve gençlerin yaygın olarak karşılaştığı çeşitli siber riskleri önlemek üzere tutarlı bir hedef ve politika geliştirmesi beklenmektedir. Özellikle okul psikolojik danışmanları, bu siber risklerin yol açtığı yaygın etkiler konusunda eğitilebilirler. Okul yöneticileri, öğretmenler ve psikolojik danışmanlar, dijital okuryazarlık eğitimi vermeyi veya okul çocuklarına çevrim içi taciz içermeyen sağlıklı ilişkiler geliştirmeyi öğreten kapsamlı bir sağlıklı ilişki programı uygulamayı düşünebilirler (Van Ouytsel ve ark. 2016). Ek olarak, okul yöneticilerinin empatiyi vurgulayan, güveni kolaylaştıran, okulda/kampüste açık iletişimi teşvik eden bir öğrenme ortamı oluşturmaları teşvik edilmektedir. Öğrenciler, siber zorbalığı bildirmeye teşvik edilmeli ve rutin olarak internet güvenliği ipuçları (örneğin, kanıt kaydetme, engelleme, izleme), çevrim içi iletişim sorumlulukları ve kendilerini korumaya yönelik önleyici tedbirler almaları konusunda bilgilendirilebilirler.

Miller ve arkadaşlara (2018) göre, önleme ve erken müdahale çabaları arasında seyirci davranış programlarının (örneğin gençlik liderlerinin risk azaltmada etkili bir şekilde yardımcı olmak ve olumlu sonuçlar sağlamak üzere eğitilmesi) ve toplumsal cinsiyet algısını değiştirmeye yönelik programların flört şiddetini azaltmada etkili olduğu bildirmektedir. Çocuklar ve gençlerle çalışan ruh sağlığı uzmanları, çevrim içi travmanın ardından mağdur olmuş veya mağdur edilmeye tanık olmuş gençlerle genişletilmiş destek grupları oluşturarak çalışabilirler.

Politika/Kanun Yapanlara Yönelik Öneriler

Kanun yapıcıların ve uygulayıcıların dijital suçlarla ilgili olarak yeterli kontrol mekanizmasını sağlamak için dijital teknolojinin gelişimine ayak uydurma girişimleri zorunlu hale gelmiştir. Bu yaygın endişeyle ilgili halkın farkındalığını artırmak ve

teknoloji aracılı suç ve istismarla daha yeterli bir şekilde mücadele etmek için, yasal makamlara bildirilen ve kovuşturulan çevrim içi suçların yaygınlığına ilişkin verilerin yayımlanması istenmektedir (Wittes ve ark. 2016). Politikacıların siber suçların nasıl kovuşturulacağına ilişkin yasal tanımlarda fikir birliği ve tutarlılık geliştirmede aktif bir rol almaları önerilmektedir.

Ruh Sağlığı Uzmanlarına Yönelik Öneriler

Dijitalleşmenin sonucunda ortaya çıkan bilişsel, sosyal-duygusal ve davranışsal problemlerin sağaltımı için ruh sağlığı uzmanlarının mesleki yeterliliklerinin geliştirilmesi, hastanelerde veya aile sağlığı merkezlerinde dijital bağımlılıklarla başa çıkmak üzere hizmet veren birimlerin oluşturulması ve buralarda yeterli sayıda görev yapan ruh sağlığı uzmanlarının bulunması önerilmektedir.

Son olarak; çocuk ve gençleri tehdit eden siber riskleri, psikolojik sağlığa etkilerini ulusal örneklem üzerinde inceleyen araştırmaların yapılması ve bu araştırmaların sonuçlarından yola çıkarak geliştirilen kanıta dayalı önleyici ve müdahale edici programların gelecekte uygulanması önerilmektedir.

Yazarların Katkıları: *Yazarlar çalışmaya önemli bir bilimsel katkı sağladıklarını ve makalenin hazırlanmasında veya gözden geçirilmesinde yardımcı olduklarını kabul etmiştir.*

Danışman Değerlendirmesi: *Dış bağımsız.*

Çıkar Çatışması: *Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.*

Finansal Destek: *Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.*

Authors Contributions: *The authors attest that she has made an important scientific contribution to the study and has assisted with the drafting or revising of the manuscript.*

Peer-review: *Externally peer-reviewed.*

Conflict of Interest: *No conflict of interest was declared by the authors.*

Financial Disclosure: *The authors declared that this study has received no financial support.*

Kaynaklar

Abarbanel B, Johnson MR (2020) Gambling engagement mechanisms in Twitch live streaming. *Int Gamb Stud*, 20:393-413.

Anderson J, Rainie L (2018) The Future of Well-Being in a Tech-Saturated World. Washington DC, Pew Research Center

Anderson M (2018) A Majority of Teens Have Experienced Some Form of Cyberbullying. Washington DC, Pew Research Center.

Appel H, Gerlach AL, Crusius J (2016) The interplay between Facebook use, social comparison, envy, and depression. *Curr Opin Psychol*, 9:44-49.

Ardıç Çobaner A (2018) Facebook'ta çocuk benliğinin sunumu: Çocukların Facebook profil ve paylaşımları üzerine bir analiz. *Uluslararası Dijital Çağda İletişim Sempozyumu*. 18-19 Ekim, Mersin, Türkiye. Kongre Özet Kitabı sayfa 21.

Aytekin G. (2017) Dijital oyunlar ve bireyler üzerindeki etkileri. Available from <https://www.guvenliweb.org.tr/blog-detay/dijital-oyunlar-ve-bireyler-uzerindeki-etkileri> (Accessed 13.03.2021).

Baker CK, Carreño PK (2016) Understanding the role of technology in adolescent dating and dating violence. *J Child Fam Stud*, 25:308-320.

Baştürk Akça E, Sayımer İ (2017) Siber zorbalık kavramı, türleri ve ilişkili olduğu faktörler: mevcut araştırmalar üzerinden bir değerlendirme. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 8(30):7-19.

Bates S (2017) Revenge porn and mental health: A qualitative analysis of the mental health effects of revenge porn on female survivors. *Fem Criminol*, 12:22-42.

Berman T, Deutsch G (2010) Inside 'Catfish': A tale of twisted cyber-romance. ABC News. Available from <https://abcnews.go.com/2020/catfish-movie-tale-twisted-cyberromance/story?id=11817470> (Accessed 04.03.2021)

Bilgiz S, Peker A (2020) Ergenlerde kişisel ve çevresel faktörlerin siber zorbalık davranışını yordaması. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 9:430-447.

Borca G, Bina M, Keller PS, Gilbert LR, Begotti T (2015) Internet use and developmental tasks: Adolescents' point of view. *Comput Hum Behav*, 52:49-58.

Borrajo E, Gámez-Guadix M, Pereda N, Calvete E (2015) The development and validation of the cyber dating abuse questionnaire among young couples. *Comput Hum Behav*, 48:358-365.

Brown C, Hegarty K (2018) Digital dating abuse measures: A critical review. *Aggress Violent Behav*, 40:44-59.

Cava MJ, Buelga S, Carrascosa L, Ortega-Barón J (2020) Relations among romantic myths, offline dating violence victimization and cyber dating violence victimization in adolescents. *Int J Environ Res Public Health*, 17:1551.

Cengiz Saltuk M, Erciyas C (2020) Okul öncesi çocuklarda teknoloji kullanımına ilişkin ebeveyn tutumlarına dair bir çalışma. *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 4:106-120.

Cihan M, Yıldız S (2020) Sosyal medya aracılığı ile işlenen suçlar: Facebook, Twitter ve Instagram örnekleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11:135-150.

Cihangir Çankaya Z (2009) Özerklik desteği, temel psikolojik ihtiyaçların doyumunu ve öznel iyi olma: Öz-belirleme kuramı. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4:23-31.

Charles S (2019) Social media linked to rise in mental health disorders in teens, survey finds. NBC News. Available from <https://www.nbcnews.com/health/mental-health/social-media-linked-rise-mental-health-disorders-teens-survey-finds-n982526> (Accessed 9.3.2021)

Cosma A, Walsh SD, Chester KL, Callaghan M, Molcho M, Craig W et al. (2020) Bullying victimization: Time trends and the overlap between traditional and cyberbullying across countries in Europe and North America. *Int J Public Health*, 65:75-85.

Cox J (2018) TikTok, the app super popular with kids, has a nudes problem. Available from https://www.vice.com/en_us/article/j5zbxm/tiktok-the-app-super-popular-with-kids-has-a-nudes-problem (Accessed 14.03.2021).

Çalışkan M (2019) Suç korkusu kullanılarak, telefon aracılığıyla gerçekleştirilen dolandırıcılık vakaları (2017-2018): "İstanbul Örneği". *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 4:29-42.

Derzakarian A (2017) The dark side of social media romance: Civil recourse for catfish victims. *Loyola Law Rev*, 50:741-764.

We are social (2020) Digital in 2020 global overview. Available from <https://wearesocial.com/blog/2020/01/digital-2020-3-8-billion-people-use-social-media> (Accessed 09.03.2021)

Drouin M, Landgraff C (2012) Texting, sexting, attachment, and intimacy in college students' romantic relationships. *Comput Hum Behav*, 28:444-449.

Elmalı F (2020) Sosyal ağ siteleri: Ergenler, riskler ve tehditlerden korunma stratejileri. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20:439-453.

Ell K (2017) FBI says internet romance scams on the rise. Here's what you need to know. USA Today. Available from <https://www.usatoday.com/story/money/2017/07/20/fbi-says-internet-romance-scams-rise/485311001/> (Accessed 9.04.2021)

Erol M, Erol, A (2020) Koronavirüs pandemisi sürecinde ebeveynleri gözünden ilkökul öğrencileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49:529-551

- Finkelhor D, Wolak J (2016) The aftermath of sextortion. Available from <https://www.nationalchildrensalliance.org/the-aftermath-of-sextortion/> (Accessed 14.03.2021).
- Francisco Luz Nunes Queiroz AA, Lopes de Sousa ÁF, Evangelista de Araújo TM, Milanez de Oliveira FB, Batista Moura ME, Reis RK. (2017) A review of risk behaviors for hiv infection by men who have sex with men through geosocial networking phone apps. *J Assoc Nurses AIDS Care*, 28:807-818.
- Greenhow C, Lewin C (2016) Social media and education: Reconceptualizing the boundaries of formal and informal learning. *Learn Media Technol*, 41:6-30.
- Gökel Ö (2020) Teknoloji bağımlılığının çeşitli yaş gruplarındaki çocuklara etkileri hakkındaki ebeveyn görüşleri. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 2:41-47.
- Göldağ B. (2019) Dijital oyunlar: Olumlu ve olumsuz etkileri. III. Uluslararası Battalgazi Bilimsel Çalışmalar Kongresi, 21-23 Eylül, Malatya, Türkiye, Tam Metin Kitabı, sayfa 121.
- Günlü A, Ceyhan AA (2017) Investigating adolescents' behaviors on the internet and problematic internet usage. *Addicta: the Turkish Journal on Addictions*, 4:75-117.
- Hancock K, Keast H, Ellis W (2017) The impact of cyber dating abuse on self-esteem: The mediating role of emotional distress. *Cyberpsychology (Brno)*, 11(2):2.
- Henley J (2013) Are teenagers really careless about online privacy? *The Guardian*, 21 October 2013.
- Hoffmeister T (2014) The challenges of preventing and prosecuting social media crimes. *Pace Law Rev*, 35:115-134.
- Hazar Z, Demir G, Namli S, Türkeli A (2017) Ortaokul öğrencilerinin dijital oyun bağımlılığı ve fiziksel aktivite düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 11:320-332.
- Irmak AY, Erdoğan, A (2016) Ergen ve genç yetişkinlerde dijital oyun bağımlılığı: Güncel bir bakış. *Türk Psikiyatri Derg*, 27:128-137.
- Jhaveri A (2015) Faking it — Scammers' tricks to steal your heart and money. Available from <https://www.consumer.ftc.gov/blog/2015/07/faking-it-scammers-tricks-steal-your-heart-and-money?page=14> (Accessed 14.03.2021)
- Joshi SV, Stubbe D, Li STT, Hilty DM (2019) The use of technology by youth: Implications for psychiatric educators. *Acad Psychiatry*, 43:101-109.
- Keleş B, McCrae N, Grealish A (2020) A systematic review: The influence of social media on depression, anxiety and psychological distress in adolescents. *Int J Adolesc Youth*, 25:79-93.
- Koch CM (2017) To catch a catfish: A statutory solution for victims of online impersonation. *Uni Colo Law Rev*, 88:233-280.
- Kowalski RM, Giumetti GW, Schroeder AN, Lattner MR (2014) Bullying in the digital age: A critical review and meta-analysis of cyberbullying research among youth. *Psychol Bull*, 140:1073-1137.
- Lauckner C, Truszczynski N, Lambert D, Kottamasu V, Meherally S, Schipani-McLaughlin et al. (2019) "Catfishing," cyberbullying, and coercion: An exploration of the risks associated with dating app use among rural sexual minority males. *J Gay Lesbian Ment Health*, 23:289-306.
- Lykens J, Pilloton M, Silva C, Schlamm E, Wilburn K, Pence E (2019) Google for sexual relationships: Mixed-methods study on digital flirting and online dating among adolescent youth and young adults. *JMIR Public Health Surveill*, 5:e10695
- Macapagal K, Moskowitz DA, Li DH, Carrión A, Bettin E, Fisher CB et al. (2018) Hookup app use, sexual behavior, and sexual health among adolescent men who have sex with men in the United States. *J Adolesc Health*, 62:708-715.
- Macey J, Hamari J (2019) Sports, skins and loot boxes: Participants, practices and problematic behaviour associated with emergent forms of gambling. *New Media Soc*, 21:20-41.
- Machackova H (2020) Bystander reactions to cyberbullying and cyberaggression: individual, contextual, and social factors. *Curr Opin Psychol*, 36:134-136.
- McGlynn C, Rackley E Houghton R (2017) Beyond 'Revenge Porn': The continuum of image-based sexual abuse. *Fem Leg Stud*, 25:25-46.
- Miller E, Jones KA, McCauley HL (2018) Updates on adolescent dating and sexual violence prevention and intervention. *Curr Opin Pediatr*, 30:466-471.
- Mori C, Cooke JE, Temple JR, Ly A, Lu Y, Anderson N et al. (2020) The prevalence of sexting behaviors among emerging adults: A meta-analysis. *Arch Sex Behav*, 49:1103-1119.
- Mosley MA, Lancaster M, Parker ML, Campbell K (2020) Adult attachment and online dating deception: a theory modernized. *Sex Relation Ther*, 35:227-243.
- Nixon CL (2014) Current perspectives: The impact of cyberbullying on adolescent health. *Adolesc Health Med Ther*, 5:143-158.
- Oğuz R (2018) Sanal ortamdaki nefret söylemi hakkında çocuklarınızla konuşun! <https://dijitalmedyavecocuk.bilgi.edu.tr/2018/12/25/sanal-ortamdaki-nefret-soylemi-hakkinda-cocuklarinizla-konusun/> (12.03.2021'de ulaşıldı).
- Okkay I (2019) Dijital Oyunların Çocuklar Üzerinde Yol Açtığı Etiksel Sorunlar. *Yeni Medyada Çocuk ve İletişim* (Ed. Ali Murat Kırık): 115-141. Ankara, Çizgi Kitabevi.
- Orben A (2020) Teenagers, screens and social media: A narrative review of reviews and key studies. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol*, 55:407-414.
- O'Malley RL, Holt KM (2020) Cyber sextortion: An exploratory analysis of different perpetrators engaging in a similar crime. *J Interpers Violence*, 1-26.
- Özdemir B, Yıldırım G (2019) Dijitalleşen iletişim ortamlarında kimlik inşası ve benlik sunumu: İletişim Fakültesi öğrencileri üzerine bir araştırma, *Yeni Medya Elektronik Dergisi*, 3:178-191.
- Quintana-Orts C, Rey L, Neto F (2020) Beyond cyberbullying: Investigating when and how cybervictimization predicts suicidal ideation. *J Interpers Violence*, 1-23.
- Paat YF, Markham C, Peskin M (2021) Digital crime, trauma, and abuse: Internet safety and cyber risks for adolescents and emerging adults in the 21st century. *Soc Work Ment Health*, 19:18-40.
- Patchin JW, Hinduja S (2020) Sextortion among adolescents: Results from a national survey of U.S. youth. *Sex Abuse*, 32:30-54.
- Peebles E (2014) Cyberbullying: Hiding behind the screen. *Paediatr Child Health (Oxford)*, 19:527-528.
- Powell A, Henry N, Flynn A, Scott AJ (2019) Image-based sexual abuse: The extent, nature, and predictors of perpetration in a community sample of Australian adults. *Comput Hum Behav*, 92:393-402.
- Roth PL, Bobko P, Van Iddekinge CH, Thatcher JB. (2016) Social media in employee-selection-related decisions: A research agenda for uncharted territory. *J Manage*, 42:269-298.
- Reed LA, Ward LM, Tolman RM, Lippman JR, Seabrook RC (2018) The association between stereotypical gender and dating beliefs and digital dating abuse perpetration in adolescent dating relationships. *J Interpers Violence*, 19:162-184.
- Sabella RA, Patchin JW, Hinduja S (2013) Cyberbullying myths and realities. *Comput Hum Behav*, 29:2703-2711.
- Schleifer J, Letter AB (2018) "Just one more turn!" Why kids love video games and why adults worry about them. *Brown University Child and Adolescent Letter*, 34:1-6.
- Semenza DC (2019) Gender differences in the victim-offender relationship for on-and-offline youth violence. *J Interpers Violence*, 12:1-22.

- Shaari AH, Kamaluddin MR, Fauzi WFP, Mohd M (2019) Online-dating romance scam in Malaysia: An analysis of online conversations between scammers and victims. *GEMA Online Journal of Language Studies*, 19: 97-115.
- Skilbred-Fjeld S, Reme SE, Mossige S (2020) Cyberbullying involvement and mental health problems among late adolescents. *Cyberpsychology*, 14:1-16.
- Slonje R., Smith PK (2008) Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scand J Psychol*, 49:147-154.
- Springston KM (2017) Gender differences in participation in and motivations for sexting: The effects of gender role attitudes, masculinity, and femininity. *Butler Journal of Undergraduate Research*, 3:142-157.
- Subrahmanyam K, Greenfield P (2008) Online communication and adolescent relationships. *Future Child*, 18:119-146.
- Sussman CJ, Harper JM, Stahl JL, Weigle P (2017) Internet and video game addictions: Diagnosis, epidemiology, and neurobiology. *Child Adolesc Psychiatr Clin N Am*, 27:307- 326.
- Sütlüoğlu T (2015). Sosyal paylaşım ağlarında gençlerin sosyalleşme ve kimlik inşası süreçleri: Facebook örneği. *Folklor Edebiyat*, 21:125-147.
- Toker O (2021). Sokakta karşılaştığın yabancı ile internette tanıştığın yabancı aynı değil! Available from <https://www.orhantoker.com>. (Accessed 27.02.2021)
- Tynes B, Giang M (2009) Online victimization, depression and anxiety among adolescents in the us. *Eur Psychiatry*, 24(Suppl 1):S686.
- Turgut YE, Kursun E (2020). Mobile internet experiences of the children in Turkey and European countries: A comparative analysis of internet access, use, activities, skills and risks. *Eurasian Journal of Educational Research*, 88:225-248.
- Tzani-Pepelasi C, Ioannou M, Synnott J, Ashton S (2018) Comparing factors related to school-bullying and cyber-bullying. *Crime Psychology Review*, 4:1-25.
- Üstündağ, A (2020). Çocukların sosyal medya kullanım durumları ve sosyal medyanın çocukların duygularını üzerine etkisi. *Uluslararası Güncel Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 6:286-302.
- Van Ouytsel J, Torres E, Choi HJ, Ponnet K, Walrave M, Temple JR (2017) The associations between substance use, sexual behaviors, bullying, deviant behaviors, health, and cyber dating abuse perpetration. *J Sch Nurs*, 33:116-122.
- Vanman E (2018) We asked catfish why they trick people online—It's not about money. Available from <https://phys.org/news/2018-07-catfish-people-online-it-money.html> (Accessed 02.03.2021)
- Vogels EA (2020) 10 facts about Americans and online dating. Available from <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/02/06/10-facts-about-americans-and-online-dating/> (Accessed 01.03.2021)
- Wachs S, Wright, MF (2019) The moderation of online disinhibition and sex on the relationship between online hate victimization and perpetration. *Cyberpsychol, Behav Soc Netw*, 104:300-306.
- Weimann G, Masri N (2020) Research note: Spreading hate on Tiktok. *Stud Confl Terror*, doi: 10.1080/1057610X.2020.1780027.
- Wittes B, Poplin C, Jurecic Q, Spera C (2016) Sextortion: Cybersecurity, Teenagers, and Remote Sexual Assault. Washington DC, The Brookings Institution.
- Wong-Lo M, Bullock LM, Gable RA (2011) Cyber bullying: Practices to face digital aggression. *Emot Behav Diffic*, 16:317-325.
- Wolak J, Finkelhor D (2016) Sextortion: Keys Findings from an Online Survey of 1631 Victims. Durham, NH, Crime Against Children Research Center.
- Yaman F, Çubukçu PA, Küçükali M, Kabakçı Yurdakul I. (2020) Ortaokul ve lise öğrencilerinin sosyal medya kullanımı ve dijital oyun oynama durumları. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20:160-174.
- Yıldız S, Bektaş F. (2021) COVID-19 salgınının çocukların boş zaman etkinliklerinde yarattığı değişimin ebeveyn görüşleriyle değerlendirilmesi. *Gazi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 26:99-122.
- Yücel V (2019) Zararlı dijital oyunlar ve çocuklar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6:340-353.
- Zweig J, Dank M, Yahner J, Lachman P (2013) The rate of cyber dating abuse among teens and how it relates to other forms of teen dating violence. *J Youth Adolesc*, 42:1063-1077.